

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 01.03.2022 Kabul/Accepted: 21.04.2022

Araştırma Makalesi/Research Article, s./pp. 559-577.

MİLLİYETÇİLİK, ETNİSİTE VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ EKSENİNDE KADIN BAKIŞ AÇISI

Anıl Müge SEYREKBASANⁱ

Öz

Milliyetçilik, kimi düşünürler tarafından soyut bir kavram olarak tanımlanıp hayal edilmiş bir topluluk olarak görülmesine rağmen, kimi düşünürlerce de daha dinamik ve canlı bir kavram olarak ifade edilir. Bu sebeptir ki, millet kavramı ve onun ışığında milliyetçilik ve etnisite gibi kavramların da dinamizmi aslında sorgulamaların ve farklı yorumlamaların temelidir. Etnik topluluklar, paylaşılan tarihi anılar, kollektif özel bir ad, nüfusun önemli kesimleri arasındaki dayanışma duygusu, ortak kültür ile özel bir yurtla bağlı olma hali olarak tanımlanırken her millet içinde de yer almaktadır.

Kadın kavramı ise, millet, milliyetçilik konusundaki hegemonik kuramların çoğunda ihmal edilmiştir. Kadına sadece biyolojik üstünlükleri üstünden bakıp, sembolik roller biçmek yanlış olup milletlerin oluşumunda pek çok rolü göz ardı edilmemelidir. Günümüzde milletleri yeniden üretenlerin kadınlar olduğu teorisinin doğru olduğundan hareket edersek, milliyetçi projelerde kadınlar kendilerine biçilen roller ile farklı yollarla bu projelere dâhil olmaktadır. Ayrıca kadınların yaşadıkları topluma yabancılaşması, kendilerini erkeklerden ayrı görmesi, dışlanması uzun vade de bakıldığında toplumlar için sıkıntılı bir durumdur. Bu çalışmanın amacı, milleti düşüncelerinin merkezine koymuş olan milliyetçilik ideolojisinin kadın gözüyle incelenmesidir.

Bu kapsamda öncelikle, milliyetçilik kavramı irdelenmekte ve etnik kimlik, etnik simgecilik kavramları çözümlenmektedir. Milliyetçiliğe dair çalışmalarda uzun bir süre görmezden gelinen milletin bir parçası olarak kadınların, milliyetçiliğin inşa süreçlerindeki rolleri ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Millet, Kadın, Milliyetçilik, Etnik Kimlik.

Women's Perspective on The Axis of Nationalism, Ethnicity and Gender Roles

Abstract

Although nationalism is defined as an abstract concept and seen as an imagined community by some thinkers, it is also expressed as a more dynamic and lively concept by some thinkers. For this reason, the concept of nation and the dynamism of concepts such as nationalism and ethnicity in its light are actually the basis of questioning and different interpretations.

The concept of woman has been neglected in most of the hegemonic theories of nation, nationalism and ethnicity. In addition, women's alienation from the society they live in, seeing themselves as separate from men, being excluded and not having a role in nationalism is a troublesome situation for societies in the long term. The aim of this study is to examine the ideology of nationalism, which has put the nation at the center of his thoughts, from the eyes of women.

In this context, first of all, the concepts of nationalism are examined and the concepts of ethnic identity and ethnic symbolism are analyzed. It is tried to reveal the role of women in the construction processes of nationalism as a part of the nation, which has been ignored for a long time in studies on nationalism.

Keywords: Woman, Nation, Nationalism, Ethnic Identity.

ⁱ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Doktora Öğrencisi, e-posta:anilmugeseyrekbasan@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2917-5280.

Structured Abstract

Although nationalism is defined as an abstract concept and seen as an imagined community by some thinkers, it is interpreted as a more dynamic and lively concept by some thinkers. For this reason, the concept of nation and the dynamism of concepts such as nationalism and ethnicity in its light are actually the basis of questioning and different interpretations. According to nationalism, which describes the love of the nation as the highest political virtue, the nation; It is defined as a community of people with different cultures, residing in the place considered as the homeland, with a shared history and memories.

Ethnic communities, on the other hand, are defined as shared historical memories, a collective special name, a sense of solidarity among important segments of the population, a shared culture and a bond with a special homeland, as Smith points out.

Identity is a concept subject to constant change in subjectivity. There are many different theories and perspectives on ethnic identity. Ethnic identity is defined as a sense of belonging that distinguishes the members of a particular community from other community members.

The subjective elements in the formation of nations, the distinctive feature of nationalism, its influence and the survival of ethnies are the field of study of ethnic symbolism. The contribution of women's identity, the role it plays and the reasons for neglect are many in the formation of nations and nationalisms. For example, the distinction between public space and private space. While women remained in the private sphere, which was considered to be politically insignificant, many thinkers saw nationalism as a part of the public policy sphere and excluded women from this sphere.

Today, however, the status of women as the subject of the subjective field has changed. In addition, it has changed as a result of the differentiations in the intellectual, economic and social fields in the world. Although in the nationalist discourse, the maternal qualification attributed to the woman is related to the vitality of intergenerational transmission, it has become an important symbol after she has proven her abilities in many other fields (such as politics, economy, culture and trade) that her only ability is not to give birth to a child.

Attempts have been made to minimize the attitudes towards differences and "others" in societies with modernization, and the concept of equal rights for men and women has come to the fore. However, despite having the same legal rights and privileges in modern societies, education is the way for men and women to have a position in society, no matter what ethnic group they come from. Education is a structure that can carry people up from their status. The place where Gellner, who explains nationalism through industrialization, builds "high culture" is the educational institutions of the state. It is important that women benefit from these institutions as much as men in ensuring the homogenization of the nation.

If we consider that the theory that it is women who reproduce nations today, it is true that women are included in these projects in different ways with the roles assigned to them in nationalist projects. Besides their symbolic roles, they also take part as participants in nationalist struggles. For example, the presence of many female soldiers in the armies who take an active role in the defense of the country is an indication that the representation of women as a symbol has changed. In addition, many nationalist women writers construct the concepts of homeland and nation by conveying the homeland to the reader through the metaphor of mother's lap.

As Enloe puts it, "women did not get the rights they earned with patriarchal nationalist men, but in spite of them" (1995: 205). Alienation of women from the society they live in, seeing themselves as separate from men, being excluded and not having a role in nationalism is a troublesome situation for societies in the long run. If women continue to be kept only in the private sphere as a part of the nation and continue to be considered as a biological symbol, it is inevitable that shallow generations will grow up far from the desired/expected wealth at the point of transferring the culture.

Lastly, this study has been created with a review of legislation and literature.

“...bir kadın olarak benim ülkem yok. Bir kadın olarak ülke istemiyorum.
Bir kadın olarak ülkem tüm dünyadır.”
(Woolf, 1938)

Giriş

Milliyetçiliğin tanımı zordur. Ana unsur aslında millet nedir sorusudur. Millet ne bir devlet olmanın ön koşuludur ne de etnik bir topluluktur. Millet kolektivitedir, diğer ideolojilerden de bu sayede ayrılır ve bağlılığı kendisinedir. Ancak millet ile ilgili ana problem yeni bir ideoloji sanılmasıdır. Milliyetçilik, Fransız Devrimi (1789) ile ilişkilendirilmekte olup Fransız Devrimi de bilindiği üzere gücünü halktan alan bir harekettir. Milleti düşüncelerinin merkezine yerleştiren bir ideoloji olarak milliyetçiliğe bakıldığında, üç önemli öge üzerinde durulmalıdır. Milli birlik, milli kimlik, özerklik. Milliyetçilere göre bu üç amaca yeterli ölçüde ulaşamayan bir millet varlığını sürdürmez.

Diğer taraftan, etnik simgeciliğin odak noktası milletlerin oluşumundaki öznel ögeler, milliyetçiliğin ayırt edici özelliği, etkisi ve ethniesin varlıklarını sürdürmeleridir. Etnik köken ve milliyetçiliği bu yolla anlamaya çalışmakta önemlidir.

Bunun yanında, milletler ve milliyetçilik konusundaki yaygın kuramlar kadının milletin kuruluşundaki hayati rolünü göz ardı etmektedir. Kadınlara, hem vatandaşlık hakları ve yükümlülükleri yoluyla milletin oluşumundaki konumu hem de milletlerin biyolojik, kültürel ve sembolik yeniden üretimindeki rolü olarak bakmak yerinde olacaktır.

Bu çalışmada birinci bölümde, millet kavramı ele alındıktan sonra milliyetçilik kavramı ve milliyetçiliğin neler vaat ettiği incelenecektir. Ardından ikinci bölümde ethnies kavramından başlayarak etnik kimlik incelendikten sonra etnik simgecilik anlatımı yapıp üçüncü bölüme geçilecektir. Üçüncü bölümde ise, kadın gözüyle milliyetçilik incelenip, tarihsel bakış ve toplumsal cinsiyet ilişkileri açılarından değerlendirme yapılacaktır. Sonuç bölümünde genel değerlendirme yapıldıktan sonra çalışma sonlandırılacaktır.

Milliyetçilik

Millet Nedir?

Millet terimi alandaki en sorunlu ve tartışmalı terimlerden biridir. Milleti “siyaset sözlüğündeki en kafa karıştırıcı ve en taraflı madde” olarak tanımlayan Charles Tilly’nin yanında Anthony D. Smith milleti “hissedilen ve yaşanan bir topluluk, hayal edilen bir davranış kategorisi” olarak tanımlamaktadır (Smith, 2013:22). Millet kavramı ile ilgili bu kadar çeşitli tanımlamaların olması bir yerde zenginlik olmasına rağmen tartışmalı bir konu olmayı sürdürmektedir.

Fransız İhtilâli ile birlikte siyaset bilimi literatürüne giren milleti tanımları itibariyle öznel ve nesnel diye iki alana ayırmamız da mümkündür. Dil, din, gelenekler, ülke ve kurumlar gibi nesnel etkenler üzerinde duranlardan, tutumlar, algılamalar ve duyarlılıklar gibi öznel etkenleri vurgulayanlara kadar uzanır. Joseph Stalin “Bir millet ortak dil, ülke, iktisadi

yaşam ve ortak bir kültürde ortaya çıkan ruhsal yapı temelinde biçimlenmiş, tarihsel olarak kurulmuş, istikrarlı bir halk topluluğudur.” diyerek nesnel etkenler üzerinde duran bir millet tanımı yapmıştır (Smith, 2012:23).

Diğer taraftan, Benedict Anderson’a göre millet; *“hayal edilmiş bir siyasal topluluktur – kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık için olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir.”* (Anderson, 2009:20). Hayal edilmiş olmasının sebebi, üyelerin birbirini tanımayacak, tanışmayacak oluşudur. Yıllar itibariyle, nesilden nesile aktarılacak devam edecektir. Bu birbirlerini tanımama hali olmasına rağmen kişilerin aklında toplumlarının hayali hep olacaktır. Bu hayal sayesinde siyasal bir topluluk olarak sürecektir.

Öte yandan, Hobsbawm’a göre millet olgusu modernleşme ve modernleşmenin ürettiği liberalizm, sosyalizm gibi olgular ve kavramlar ile ilişkilendirilerek anlaşılabilir. Toplumsal değişimin önemli aktörleri olan bu akımlar hızlı sanayileşmenin yol açtığı bölünme ve çözümler karşısında toplulukların ortak değerler oluşturarak yeni yapılar çerçevesinde bir millet bilinci ve milli topluluk düşüncesini oluştururlar (Hobsbawm, 2010:55-57).

Sonuçta fikir birliğine varılmış olan konu; milletin bir devlet ya da etnik bir topluluk olmadığıdır. Devlet kavramı toprak bütünlüğüne bağlı olarak, kurumsal faaliyetlerle ilişkiyken, millet kavramı bir topluluk türüdür. Bu topluluk üyeleri bir anavatanı ve kültürü paylaşır ve hisseder. Bunun yanında, milletin etnik topluluk veya etnisite olmamasının altında yatan neden etnik toplulukların genellikle siyasi göndergesi yoktur ve tarihsel ülkesine fiilen sahip olması zorunlu olmadığından birçok durumda bir halk kültüründen de yoksundur (Smith, 2013:24). Etnisite için buldukları bölge itibariyle kendilerine ait geleneklerin, ortak dillerin ve davranışların olması beklenmektedir. Neticede millet; anavatan olarak kabul edilen yerde ikamet eden, paylaşılan bir tarih ve anıları olan, farklı kültürlerle sahip insan topluluğu şeklinde tanımlanabilir.

Milliyetçiliğin Tanımı

Milliyetçilik, insanların kendi benzerleriyle bütünleşerek kendilerini güçlü hissetmelerini ve aidiyet duygusu kazanmalarını sağlamaktadır. Aynı coğrafyayı paylaşarak birlikte yaşayan bireylerin aynı tarihi kaderi, kültürel davranışları ve bunun gibi ortak değerleri paylaşmaları milliyetçilik duygusunun oluşmasına sebep olmaktadır (Aksakal, 2015).

Bireyler, milliyetçilik duygularını ya mensubu oldukları grubun ortak yönlerini vurgulayıp güçlendirerek ya da grubun dışındakileri kötüleyip iç grup dayanışmasını sağlayarak rahatlamaya çalışmaktadırlar (Oran, 1993). Milliyetçilik, etnik bağlar ile bir araya gelmiş toplumların geçmişten günümüze siyasal mücadelesiyle var olmuş bir mirastır (Smith, 2002).

Milliyetçiliğe sırf dar anlamıyla bir siyasi ideoloji olarak değil, sosyal, ekonomik, kültürel oluşumların arkasındaki fikirler ve pratikler bütünü, dünyayı algılayış biçimi olarak da bakmak gerekmektedir; dolayısıyla bakışımızı siyasi arenadan kültürel alana kaydırmamız

şarttır (Altınay, 2009:17). Diğer sosyal bilimlerde de yaşandığı gibi, milliyetçilik kavramı konusunda da tam bir anlaşmanın sağlandığını söylemek imkansızdır. Milliyetçilik, özellikle son yüzyılda, içinde yaşadığımız düzeni belirlemede merkezi bir rol oynamış olmasına rağmen, hala çok iyi anlaşılammıştır. Anderson'a göre (2009:21) *"hala bu kadar karışıklığa sebep olan ve üzerinde analitik bir uzlaşma olmayan başka bir siyasi kavramdan söz etmek zordur."* Bu itibarla, milliyetçilik daha çok uzun süre tartışılacak bir kavramdır. Ayrıca, maalesef ki milliyetçiliği toptan bir bakış açısıyla ırkçılıkla, önyargıyla, faşizmle bağdaştıranlar da vardır. Bu sorunun olmasının arkasında yatan neden de, milliyetçilik ile ırkçılığın, faşizmin arasındaki sınırların net bir şekilde belirlenememiş olması denilebilir.

Tarihsel Bakış

Smith'e göre (2013:15) anlaşmaya varılması gereken nokta milliyetçiliğin modern olduğudur. 19. yüzyılın başında nadiren kullanılan terimin, İngilizcedeki ilk kullanımı 1836 yılını bulmuştur.

Sanayi Devrimi'ni gerçekleştiren ülkelerde, toplumda meydana gelen modernleşmenin hızlanmasıyla beraber oluşan gereksinimler sonucunda siyasal ve sosyal sahalarda milliyetçilik öncü ideoloji olmuştur (Kasımoğlu, 2015:255). Ayrıca, milliyetçiliği modernite ile birlikte yok olup gidecek eski bir düşünce biçimi olarak değerlendirenler olmuştur. Ancak umulunun tersine milliyetçilik değişik ideolojiler ile bir araya gelerek karşılıklı beslenmek suretiyle dünya siyasetini etkileyen bir kavram halini almıştır.

Milliyetçiliği liberalizm ve faşizm gibi kavramlardansa akrabalık ve din gibi kavramlarla düşünmek gerektiğini belirten Anderson *"(...) Batı Avrupa'da on sekizinci yüzyıl, yalnızca milliyetçiliğin doğum çağı değil, aynı zamanda dinsel düşünce tarzlarının da günbatımıdır."* diyerek Latincenin önemini kaybetmeye başlamış olması ve din kavramının toplulukların gözünde önemlerini yitirdiğini belirtmiştir (Anderson, 2009:33). Tarih boyunca din ve milliyetçiliği birbirine bağlayanlar olmuştur. Fransız Devrimi ile dini arka plana atan milliyetçiliği ön plana çıkaran bir bakış açısı da yaratılmıştır. Devrim sonrası, Carlton Hayes, Emile Durkheim gibi milliyetçiliği, toplumu yeni din olarak inceleme altına alanlar olmuş olup milliyetçiliği diğer dinler gibi geniş kapsamlı sosyal bir işleve sahip olarak değerlendirmişlerdir. Tarihte Dreyfus davası olarak geçen devrimden sonra üçüncü cumhuriyet zamanında Yahudilerin Fransa'da önemli pozisyonlara yükselmesiyle Fransız milliyetçisi politikacılarda ve halkta Yahudi karşıtlığı oluşmuş ve bir askere haksızlık yapılması sonucunu doğurmuş meselede de milliyetçilik ve din kavramları çok ön plandadır.

Milliyetçilik kavramına ve bu kavramla ilgili yaklaşımlara geçmeden önce belirtilmesi gereken nokta, özellikle 1960'lardan sonra, gelişmekte olan ülkelerin sorunlarıyla ilgilenen sosyologların, bir kavram olarak milliyetçiliğin önemini iyice sindirmeleri ve bundan sonra kavramın, sosyoloji teorilerinde hak etmiş olduğu yeri almış olmasıdır.

Milliyetçilik Ne Vaat Eder?

Milliyetçilik yaşam alanlarının bölündüğü ve insanların kökenlerinden koptuğu bir zamanda güvenlik ve gözle görülür bir istikrar vaat eder. Milliyetçi ideolojinin önemli bir amacı geçmişe yönelik bir bütünlük ve süreklilik duygusunu yeniden yaratmaktır; bu uzaklaşmanın sınırlarını aşmak ya da modernliğin getirdiği birey ile toplum arasındaki boşluğu kapatmaktır. Etkin bir siyasi araç olabilmesi için, önünde sonunda kitle desteğini başarması gerekmektedir (Eriksen, 2002:160).

Milliyetçiliğe özgü üç tane amaç vardır. Bunlar; milli birlik, milli kimlik ve milli özerkliliktir. Milliyetçilere göre bu üç amaca yeterli ölçüde ulaşamayan bir millet varlığını sürdürülemez. Bu düşünce şu temel milliyetçilik tanımını akla getirmektedir: “Üyelerinin bazıları fiili ya da potansiyel bir “millet” oluşturmayı düşünen bir nüfus adına özerkliğe, birliğe ve kimliğe ulaşmayı ve bunları korumayı amaçlayan ideolojik hareket.” (Smith, 2013: 20). Milliyetçilik birçok biçimde tanımlanmış olsa da, ana tema, ağır basan bir millet kaygısıdır. Milliyetçilik milleti kaygılarının merkezine yerleştiren ve onun iyiliğini çoğaltmaya çalışan bir ideolojidir.

Milliyetçiliğin kurucu babalarının Rousseau, Herder, Zimmerman, Burke, Jefferson, Fichte ve Mazzi'nin olduğu söylenir. Milletlerin özgür olabilmesi için kendilerini ifade etmeleri gerekmektedir. Kendini ifade ederken özgün olmak milliyetçilere göre çok önemlidir. Özgünlük kavramı özerklik kavramı ile de örtüşmektedir. Smith'in de dediği gibi “Gerçek topluluk aynı zamanda kendi kaderini tayin eden bir millettir.” (2013:49) Milliyetçilik felsefi tutarlılık bakımından diğer siyasi ideolojilerin arkasında kalsa bile kavramsal bakımdan oldukça zengindir. Milliyetçiliğe sadece bir inanç sistemi olarak bakmayıp bir kültür biçimi olarak bakmak da diğer siyasi ideolojilerden ayrılmasına neden olacaktır.

Etnik Kimlik

Ethnie Nedir?

Ortak kutsal değerler, dil, yaşam alışkanlıkları çevresinde birleşen insan grubuna etnisite denir (Göka, 2006, 311). Etni kökünden etnik kelimesi meydana gelmiş olup etnisite günümüzde modern ülkelerde de çok yaygın olmasının yanında, aynı zamanda kişilerin hangi etnik gruba ait olduklarını araştıran bir yapı olarak da incelenmektedir.

Ethnie, bir anavatana bağlı, atalardan kalma mitlere, ortak anılara, paylaşılan kültürlerden bir ya da birden çok öğeye, en azından seçkinler arasında belirli ölçüde dayanışmaya haiz, adlandırılmış insan topluluğudur (Smith, 2013:25). Etnik grup ile aynı anlamda kullanılan kavram ortak kültür ve tarihsel kimlik paylaşımında bulunan insan toplulukları için kullanılır.

Marshall (1999, 215) ırk kavramına karşı üretilmiş etnisite kavramını aidiyet tabanında bir olgu olarak tanımlar (Ekşi, 2012:26). Ayrıca, modern milletlerin zengin birer etnik mirasa sahip olduğu ve zamanla bu etnik bileşenlerin millet içinde yoğurulduğu, özleştigi düşünülebilir. Farklı etnik gruplarda farklı kadın profilleri olması ve bu kadınların yetiştirdiği çocukların modern milletlerde toplumda yeri harmanlanmış bir şekildedir.

Tarihsel Bakış

Ethnie ve etnisite kavramlarının kullanımı antik çağlara dayanmaktadır. Ancak, düzenli bir şekilde sosyal bilimciler tarafından incelenmesinin tarihi hayli yakındır. Bu sebepten, nazari olarak bir sınıflandırmaya gitmek zordur. Çünkü bazı yazarlara göre aynı terminolojiyi paylaşan etnisite ve milliyetçilik kavramlarının temelleri her ne kadar eski zamanlara dayansa da terimler yeni olarak düşünülmektedir (Sağır ve Akıllı, 2004:6). Konuyu farklı disiplinlerin farklı nazari yaklaşımlarla ele alması da incelemeleri etkilemektedir.

Ayrıca modernleşme teorisyenleri, etnisite terimiyle anlatılmak istenen bağlılıkları farklı şekillerde yorumlayabilmektedir. Etnisitede yer alan dayanışma biçimleri geleneksel bağlılıklar olarak değerlendirilebilirken, etnik bağlılıklarla geleneksel bağlılıklar arasında bir eşitlik mi yoksa iki kavramın farklı ilişkileri mi kapsadığı sorunu meydana çıkmaktadır (Ekşi, 2012:26).

Etnik Kimlik Nedir?

20. yüzyılda sosyolojide Mead'ın "*Benlik Teorisi*" bireyin benliğini hem özne hem de bir nesne olarak ele almış, dil ve jestlerle iletişim yoluyla oluştuğunu belirtmiştir. Benlik oluşumuna bir toplumsallık içinde bakan bu yaklaşım kültürün bireyin kimliğinin oluşumunda önemli bir faktör olduğu noktasına bizi götürmektedir. Yine bu bağlamda bakıldığında etnisite ya da etnik kimlik belli bir kültür içinde şekillenen algı ve irade meselesidir. Dolayısıyla insanlar belli davranış ve tutumlarla doğmazlar (Bauman, 1999:27). İnsanlar içine doğdukları kültürde karşılıklı iletişim ve etkileşim yoluyla kimlikleri benimser ya da reddederler (Metin, 2013:16). İçinde doğduğu kültürü yoğun bir şekilde sonraki nesillere aktarma noktasında kadının, annenin rolü yadsınamaz.

Kimlik öznellik olarak sürekli oluşum halindedir. Bir yandan özdeşleşme ve hepimiz aynıyız sürecini ifade ederken, diğer yandan bir ötekinin bakışındaki beni ifade eder (Hall, 1998:71). Bu anlamda Bilgin (1995)'in de belirttiği gibi kimlik hissiyatı "*belirli bir etnik grubun, kendi farklılığını inşa etmek üzere kendisi için bir referans kaynağı olacak kolektif bir geçmiş yaratma*" çabalarıyla ilgilidir. Kimliğin bu dinamik yönü toplumsal yapıda meydana gelen dönüşümlerle koşut bir biçimde ve karşılıklı olarak etkileşim halindedir. Kolektif kimlik de milliyetçi hareketlerde bu şekilde ortaya çıkmaktadır (Metin, 2013:16). Bilgin (1995:65) etnik kimlik tanımını şu şekilde yapar: "*Etnik kimlik belirli bir topluluğun üyelerinin kendilerini, diğer topluluk üyelerinden ayırt eden, farklılaştıran bir aidiyet duygusudur. Bu duygu topluluk üyelerinin kendilerini belirli bir bizim mensupları olarak, onlardan farklılıklarını vurgulayarak kendi içlerinde birleştirmektedir.*" Kişiler görme duyusu, cinsiyet gibi bir etnik kimlikle birlikte doğarlar. Etnik kimlikler dayanıklı olmalarına rağmen savaş, sürgün, göç vb. etkenler yüzünden değişimden kaçamazlar. Ancak kişilerin içinde yer aldıkları etnik topluluklar önceden belirlenmiş ve doğal düzenin bir parçasıdır, kabul edip etmemek bireylerin inisiyatifindedir.

Smith (1999:42) etnik topluluğu altı nitelik üstünden tanımlar. Bunlar; kolektif özel bir ad, paylaşılan tarihi anılar, özel bir yurtla bağ, dayanışma, ortak kültür, ortak bir soy mitidir.

Kişiler genetik ve kültürel yakınlık sonucunda içinde buldukları etnik topluluğa duygular beslerler, etnik topluluklar içinde kadın varlığı tüm bu niteliklerin aktarımında artı bir rol üstlenir.

Etnik toplulukların bir araya gelmesinde birleşme ve bölünme etkilidir. Birleşme, ayrı birimlerin bir araya gelmesiyle etnik grupların oluşması ki buna şehir devletlerin bir araya gelmesi örneği verilebilir, bölünme ise etnik bir cemaatin bir bölümünün yeni bir grup kurmak üzere ayrılması suretiyle alt bölümlere ayrılmasıdır (Smith, 2009:46). Etnik kimlik diğer taraftan, azınlık statüsüne indirgenen grupların başvurdukları ya da refere ettikleri bir durum olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, sosyal olduğu gibi siyasi alanlarda da etkiye sahiptir. Özellikle azınlık statüsündeki grupların ana referans noktaları dille ilgili, dini, kültürel ve siyasal olduğu sürece etnik kimlik, toplumsal bir durum olmaktan daha çok siyasal bir algıya dönüşmeye müsait olacaktır.

Etnik Kimliğe İlişkin Yaklaşımlar

Etnik kimliğin oluşumuna ilişkin birçok farklı yaklaşım vardır. Burada birkaçını ele alacak olursak; ilkçi yaklaşım, inşacı yaklaşım, araçsalcı yaklaşım ve asimilasyonist yaklaşımdır.

İlkçi Yaklaşım

Bu yaklaşımda, etnisite, Clifford Geertz ve Edward Shills gibi yazarların savunduğuna göre, şartlardan bağımsız oluşmaktadır. Ayrıca etnisite topluluk olmayı sağlayan en mühim öğedir. Aile kavramına da benzetilen etnisite, doğum sonucunda dâhil olunan ya da kişiyle kan bağı varmışçasına davranış sergileyerek aidiyeti anlamlandırır. Bu bağlar aile ve sonrasında daha büyük toplumsal yapıların inşasında başlangıç noktasıdır (Özkırımlı, 2009:83).

Diğer taraftan, Geertz'e göre ilkçi bağlar sadece kan bağı ile olmaz. Ortak bir dili konuşmak, dinsel bir toplulukta yer alma yoluyla oluşan bağlılıklar üstüne kuruludur (Sağır ve Akıllı, 2004). Kişi, ortak çıkar veya pratik gereklilik olmasından ziyade ilkçi bağlara verilen önem sebebiyle akrabasına, komşusuna, dindaşına bağlı olabilir. Herder'de ortak dilin etnik kimliğin ilk aşaması olduğunu belirtip insanların bir topluluğa ait olmayı istemesinin doğal bir süreç olduğunu belirtir (Özkırımlı, 2009:39). Bu durumda her birey toplumun ve dilin bir mahsulüyken, her toplum ve dil de kendine özgüdür. Ayrıca her topluluğun kendine özgü tözsel bir varoluşa sahip olduğu görüşüne bu düşünce sahiptir (Ekşi, 2012:27).

Etnik kimlik cinsiyet gibi, koku alma duyusu gibi kişinin doğal bir parçası olup milletler ilkçi yaklaşıma göre doğal yapılardır. Bu açıdan kişinin ait olduğu etnik topluluk öncesinde belirlenmiştir. Her milletin belirli bir kişiliği, misyonu bulunmaktadır. Bu sebeple etnik topluluklar ile milletler arasında ayırım yapılamaz (Ekşi, 2012:27). Bazı ilkçiler ise hâlihazırdaki milletlerin geçmişten beri bir arada bulunmuş olan milletlerin günümüzdeki oluşumları olarak değerlendirmektedir. Milletler biçim olarak değişseler bile asıl olarak değişime uğramazlar (Özkırımlı, 2009: 85-88). İlkçi yaklaşımı savunanlara göre sabit ve

değişmez bir olgu olan milletler; eski zamanlardan günümüze var olan doğal yapılar olarak görülmektedir. Özellikle milletlerin oluşumunda en önemli yapılar olarak görülen dil ve kültür kavramlarının etkisi ön plana çıkmaktadır.

İnşacı Yaklaşım

Bu yaklaşım sahipleri etnisiteye bakış açısı sebebiyle ilkçileri eleştirmektedir. İlkçilerin etnisiteye bireylerin zorunlu olarak taşıdığı bir olgu gibi bakmasını inşacılar tenkit eder. (Keser, 2008:51). Braas'a göre ilkçi bağlar ikincil önemdedir. Liderler tarafından toplulukları harekete geçiren nedenler, kültürel bağlılıklar önemlidir (Calhoun, 2009:46). Yazara göre; bilinçli tanımlamalarla geliştirilen inşa süreçlerinin ürünü etnik kimliklerdir. Balibar, "kurgusal etniklik" kavramını ulus devletin kurduğu cemaate ad olarak vermektedir (Balibar, 2007:66). Ona göre hiçbir ulus devlet aslında etnik bir temele hakim değildir (Ekşi, 2012:28). Bu açıdan bakıldığında inşacılar, verili bilgiye karşı eleştirel bir duruşa sahiptir ve sahip olunan dünya tasarımına karşı şüpheyile yaklaşır. Ayrıca etnisite, sosyalliğin devamı için toplum tarafından gerçekleştirilen bir inşadır.

Araçsalcı Yaklaşım

Araçsalcılar, etnik grupları siyasi alandaki çıkar grupları etnisiteyi ise araçsal olarak incelemektedir (Sağır ve Akıllı, 2004:13). Bu yaklaşıma göre, etnik köken veya ırka dayanan kimlikler rastlantısaldır, durum veya şartların gereklerine göre değişikliğe uğrayabilirler. Araçsalcılar ilkçilerin aksine, etnisiteyi kan bağıyla geçmişten gelen, sabit bir olgu olarak görmezler. Onlara göre etnisite, toplumsal bir yapıdır, sınırları esnektir ve değişebilmektedir. Durumsal ve transaksyonalist olmak üzere araçsalcı yaklaşım ikiye ayrılır.

a)Durumsalcı yaklaşım.

Bu yaklaşımda, etnik topluluklar değişen şartlara göre kendi kendilerini adapte ederler. Durumsalcı yaklaşıma göre modern hayatta etnisitenin varlığı, etnik kimliklerin ön plana çıkarılması ya da terk edilmesi sonucuna dayanarak sosyal hayatta statülerin ve güçlerin biçimlendiği düşüncesindedir (Ekşi, 2012:28). Yani kişiler kimi şartlarda etnik kimliklerini ön plana çıkarırken kimi şartlarda dönüştürmekte ya da terk etmektedirler.

b)Transaksyonalist yaklaşım.

Bu yaklaşımda sosyal şartların çıktısı olarak ortak geliştirilen bir kültüre aidiyet anlamında etnisiteye bakılmaktadır. Ortak kültürden kastedilen değişik çevresel durumlarla karşılaşılması sonrasında farklı davranış biçimleri ve yaşama kalıpları geliştirilmesi neticesinde çevreyle olan ilişkiyle ifade edilmektedir (Keser, 2008:48). bu itibarla, transaksyonalist yaklaşım görüşüne sahip düşünürler etnik grupların esasen biyolojik değil kültürel olduğunu savunmaktadırlar (Ekşi, 2012:28). Bu yaklaşıma göre her grup sosyal sınırlarla çevrilidir ve bu sınırlar sayesinde grupların sürekliliği sağlanır.

Asimilasyonist yaklaşım

Asimilasyonist yaklaşıma göre toplumlar arasındaki hudutlar ve buna bağlı olarak etnisite kültürel ve çevresel faktörler ışığında toplumsal birikim ve etkilerle yeniden üretilirken değişebilen bir olgu olup değişkendir. Matthews'e göre azınlık olanların baskın kültüre karşı çatışma, asimilasyon, rekabet süreçlerini içeren bir süreklilikte gerçekleşmektedir (Keser, 2008:44).

Sonuç olarak, tüm bu yaklaşımlar farklı perspektiflerden faydalanarak etnisiteye bir anlam yükleyip, tanımlama yapmaya çalışırlar. Yurt olarak hesap edilen bölge ile bağ, kolektif özel bir ad, kuşaklar arası paylaşılan tarihi bellek, müşterek bir soy miti, ortak dayanışma ruhu şeklinde Smith tarafından sayılan bileşenler bu yaklaşımları içermektedir. Ayrıca bir etnik topluluğun karakteristik öğeleridir (Smith, 2009:42). Bu tamamlayıcı parçalar diğer topluluklara karşı bir kimlik çerçevesinde "biz" in konumlandırmasını yapar ve topluluğun dışındakilerle ayırımını da tanımlamış olmaktadır (Bilgin, 1994:57). 1950'lere kadar olan sürede, karşı çıkılmamış olan asimilasyonist yaklaşımlara, eleştiriler başlamış ve sorgulanarak çokkültürcülük yaklaşımları önem kazanmaya başlamıştır.

Etnik Simgecilik

Etnik simgecilik milletlerin oluşumundaki öznel öğeler, milliyetçiliğin ayırt edici özelliği, etkisi ve ethniesin varlıklarını sürdürmeleri üzerine odaklanmaktadır (Smith, 2013:84). Etnik köken ve milliyetçiliği bu yolla anlamaya çalışmaktadır.

Etnik simgecilik seçkinler ile halk, elit olmayanlar ya da halkın orta ya da alt katmanları arasındaki ilişkiyi vurgulamaktadır (Smith, 2013:84). Orta sınıf halk milliyetçiliğin gelişiminde çok etkilidir. Çünkü orta sınıf kültür üretir ve sonraki nesillere aktarır. Buna Kelt uyanışı güzel bir örnektir. Bu uyanışta, görünürde toprak savaşı mevcut olmakla birlikte, İrlanda köylülerinin ve alt sınıfların gelenekleri, değerleri, sembelleri bir süre sonra İrlandalı aydınların bağımsızlık için harekete geçmeleri sonucunu doğurmuştur.

Milliyetçiliği anlamak için etnik simgecilik toplumsal ve kültürel örüntülerinin uzun süre varlığını koruyan yapılarını ve süreçlerin çözümlemek gerekir. "Longue duree" kavramı milliyetçiliği uzun bir zaman sürecine yayarak etnik toplulukları inceleyerek konuyu ele almak gerektiğine ilişkin bir kavramdır. Etnik topluluklar üzerine çalışılması ethnies ve sembol kavramları ile kültürel örüntüleri anlayarak etnik kavramını çözmemize yardımcı olur.

Etnik simgeci/Etno-sembolcü yaklaşımın en belirleyici unsuru, millet ve milliyetçiliğin anlamlandırılmasında etnik geçmişe yaptığı vurgudur. Etno-sembolcülere göre modern milletin doğuşunda etnik geçmişin oynadığı rol milletlerin gelişim sürecinin geniş bir zaman dilimi içinde ele alınma zorunluluğunu ortaya çıkartır. Etnik kimlikler ile modern milletler arasında sadece gelişmişlik düzeyi açısından fark vardır. Kendi özyüklerini koruyan etnik kimlikler modern dönemde mitler, semboller, töreler ile milliyetçiliğin içeriklerinin ve söylemlerinin ana öğelerini belirlerler. Bunun yanında etno-sembolcü yaklaşım, modernist bakış açısının etnik kimliklerin sürekliliğini göz ardı edeceğinden milletin ve milliyetçiliğin

daha geniş bir tarihsel perspektiften bakılarak oluşum süreçlerinin, ne zaman doğduğunun daha kolay anlaşılacağını belirtmektedir (Özkırımlı, 2009:209-211).

Etnik simgecilere göre modern milli topluluklar da etnik topluluklarda insanları denetler. Günümüzde İspanya; Katalanlar ile Basklar gibi farklı etnik toplulukları bünyesinde barındırmaktadır. Aynı şekilde, Avrupa Birliği'nin başkenti olarak bilinen Brüksel'i içeren Belçika'da da Flamanlar ve Valonlar ülkede birlikte yaşamaktadır. Bu ülkelerde kültürel sürekliliğe dayalı etnik toplulukların geçmişi oldukça eskidir. Eski etnik bağların etkisi, paylaşılan semboller, değerler, mitler ve anılar gibi öznel öğeler etnik simgecilik için çok önemlidir. Bu değerler ülkelerin bir kültür mozaiki halini almasını sağlamaktadır.

Diğer taraftan, kadınlar, genellikle ulusun sembolik biçimi olarak inşa edilirken, erkekler değişmez bir şekilde ulusun başlıca ajanları olarak temsil edilir ve devlet olma durumu elde edildiğinde, ulusun başlıca yararlanıcıları olarak ortaya çıkar (Wilford; Miller, 2005:1). Buradan da anlaşılacağı üzere devlet olma durumunda kadınlar biraz arka plana itilmiştir.

Kadın ve Milliyetçilik

Birey kendini ve ötekini anlamlandırmaya çalışırken farklılıklar üzerine yoğunlaşır ve bu farklılıklar bir noktadan sonra kişinin siyasallaşmasına neden olur. Devletin içinde, sivil toplumun içinde ve bu arenalarda rol alan bireylerin iç eğilimlerinin bazılarında vardır. Bunların birikimi normallik ve rasyonellik tanımlarıyla çok çeşitli yollarla birçok boyutta mücadele edecek bir siyaseti gerektirmektedir (Connolly, 1995:118). Bu noktadan sonra kişide bir siyasallaşma doğduğu için milliyetçilik akımları baş gösterir ve kişi bu sürecin içine girer (Arslan, 2012:29).

Enloe'nin belirttiği gibi: *"Cinsiyetler arasında daha gerçek eşitlik çağrısında bulunan kadınlara... şimdi zamanı olmadığı, ulusun çok kırılğan olduğu... [onların] sabırlı olması gerektiği söylendi; milliyetçi hedefe ulaşılan kadar beklemeliler; sonra kadın ve erkek arasındaki ilişkiler ele alınabilir. Pek çok milliyetçi kadının kulaklarında 'şimdi değil, sonra' öğüdü çınlıyor."* (Wilford; Miller, 2005:3). Genel olarak bir öteleme hali kadınlar için kaçınılmaz olarak içinde yaşanılır bir durumdur.

Bu bölümde milliyetçilik konusu kadın kavramı üstünden değerlendirilmeye çalışılacaktır. Zira milliyetçiliğe ilişkin pek çok çalışmada kadınlar göz ardı edilmiştir. Bunun nedenleri irdelenip, aslında kadın simgesinin millet oluşumundaki rolü anlatılmaya çalışılacaktır.

Tarihsel Bakış

Türkiye'ye ilişkin milliyetçilik kavramı, uzun bir süre göz ardı edilmiş olmasının yanında, toplumun sadece biyolojik üreticisi olarak bakılmadığı bir süreç mevcuttur. Tanzimat Dönemi kadının modernlik ve batılılık ile bağdaştırıldığı bir dönem olduğu için milliyetçilik ve milli kimlik gibi konularda kadının toplumun gelişimindeki önemi yadsınmamıştır (Arslan, 2012:30). Tanzimat Fermanı'nda kadınlarla ilgili doğrudan bir

hüküm bulunmamakla birlikte, Osmanlı kadınının hayatında; moda, tüketim kalıplarındaki farklılaşma, günlük yaşam, yabancı dil öğrenimi, piyano çalma vb. sadece zevkten ibaret olmayan köksel değişimler gözlenmiştir (Ortaylı, 2007). Kadının modernlik ile ilişkilendirilmeye başlanması sonucunda toplumsal hayattaki yeri çoğalmıştır. Ancak Osmanlı'da modernleşme çizgisi devleti muhafaza etme anlayışı üstünde biçimlenmiştir. Cumhuriyet döneminde ise medeniyet arzusu araç değil, amaç olmuştur.

Tanzimat Fermanı'nı ile birlikte erkekleri ev dışı kamusal yaşama, kadınları ise ev içi aile yaşamına ait gören Osmanlı cinsiyet düzeninde yani millet ve sınıf gibi ayrımlara yönelik ilk kez bazı değişiklikler talep edilmiştir (Os ve Van, 2001:339). Kız çocuklar için rüştiyeler açılmış, eğitim görmüş modern kadınlar dergi çıkartıp, dernek kurup, toplantılar düzenlemenin yanında kendi örf ve adetlerine bağlılığını da sürdürmüştür (Arslan, 2012:30).

Tüm yasal düzenlemelere ve gerçekleşen radikal başkalaşıma karşılık Osmanlı kadınının Türk kadınına dönüşebilmesi için Cumhuriyet'in ilanına kadar beklemesi gerekmiştir. İlk zamanlar Batı ile yapılan karşılaştırmaların ve Avrupalı kadının ülkücülüğünün yerini daha sonra İslamiyet'in ilk dönemlerindeki kadınların ve milliyetçi modellerde İslamiyet öncesi Türk boylarındaki kadınların ülkücülüğü almaya başlamıştır (Durakbaşı, 2000:103).

Cumhuriyet dönemiyle birlikte kadına, Kemalist ideoloji çerçevesinde, modernliğin ve batılılaşmanın olmazsa olmazı, milliyetçi projenin sembolü olarak bir rol biçilmiştir. Ancak, Cumhuriyet döneminde, kadınların kurduğu birtakım dernekler kapatılmış olup bunun nedeni olarak Cumhuriyet sisteminin kadınlara zaten tüm haklarını vermesi sonucunda örgütlenme ihtiyacının ortadan kalkmış olmasıdır (Arslan, 2012:30). Modernlik ve milliyetçilik genel çerçevesi içinde yavaş yavaş kadının üreten, çalışan bir birey olarak kamusal hayatta, toplumda yer alması öncesinde yok sayılan ya da sadece biyolojik bir rol biçilen Türk kadını için önemli bir adımdır.

Genç Cumhuriyette, modernleşme ile birlikte bir proje olarak toplumun dönüştürülmesi sonucunda yeni, makbul vatandaş fikrinin oluşması için çabalanmıştır. Milliyetçiliğin yaygınlaşması ile ortaya çıkan ulus devletlerde makbul, yeni vatandaş kavramı içinde yeni kadın imgesi yaratılarak, erkek vatandaş gibi eğitilmiş, laik, modern ve milliyetçi kadın modeli benimsenmiştir. Genç Cumhuriyet ile birlikte ümmet yerine ulus temelli bir devlet kurma isteği yer alması sonucunda siyasi elitler, yeni bir kimliğin ve kültürün oluşabilmesi için tüm bilim dallarında, güzel sanatlarda eğitim almak üzere kadın ve erkek öğrencileri batıya yönlendirmişlerdir. Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu vb. kurumların hızla kurulmasının arkasında yatan neden de modernleşmede dil, edebiyat, kültürün etkisi olduğu söylenebilir.

Modern aile oluşumu için İsviçre'den alınarak Türkiye'ye uyarlanan Medeni Kanun'da kadının kamusal görünürlüğü ve toplumdaki değişiminin yasal çerçeveye oturtulması, kalıcı kılınması açısından önemlidir. Sonuç olarak, piyano çalan, dans eden, modern giyimli yeni Türk kadını yeni rejimin de simgesi olmuştur.

Toplumsal Cinsiyet İlişkileri ve Milliyetçilik

Toplumsal cinsiyet, doğum ile başlayıp tüm yaşantımız boyunca süregelen, biyolojik cinsiyetten farklı olarak oluşan ve öğrenilmiş davranış durumlarını içermektedir. Ayrıca, içtimai bir oluşum olarak biyolojik cinsiyetin kültürel ortamda toplum tarafından sosyal cinsiyete dönüştürülmesini yani, erkeklik ve kadınlık rollerinin oluşturulmasını da ifade etmektedir. Cinsel farklılıkların toplumsal ve kültürel düzlemde yorumlanması ana konusu olup biyolojik kökenli cinsiyetten bu anlamda farklıdır (Kasımoğlu, 2015:242). Temel beşeri özelliklerin erkek ve kadın yaradılışından dolayı farklılıklar gösterdiğine yönelik yaygın bir anlayış mevcuttur. Çeşitli duygu, düşünce, davranış, karakter özelliği olarak görülen şeyler bir çeşit basmakalıp kadınlık ve erkeklik farkı tanımına ve kadın-erkek arasındaki kategorik farklılıklara, dolayısıyla da bu farklılıkları esas alan toplumsal uygulama alanlarında kendilerine yer bulur.

Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin milliyetçi projelerdeki yerini anlayabilmek için herhangi bir ulus-devlet yaratma sürecine bakmak yeterli olacaktır. Ancak milletler ve milliyetçilik konusundaki yaygın kuramlar bu alanı ihmal edip kadınlık ve erkeklik rollerinin milletin kuruluşundaki hayati yerini göz ardı etmişlerdir. Kadınlara milletin sivil oluşumundaki konumları olan vatandaşlık hakları ve yükümlülükleri konularındaki rolünün yanında, milletlerin biyolojik yeniden üretimindeki rolü olarak da bakmak daha doğru olacaktır. Buna ilaveten kadınların modern ordulara ve gayri resmî kurtuluş mücadelelerine katılmaları ve toplumdaki yerleri de zamanla değişmiştir (Yuval - Davis, 2003). Savaş dönemlerinde casus, hemşire vb. iş kollarında millete hizmet eden birçok kadın tarihte görülmüştür.

Yuval-Davis'e göre, genellikle *"uygun erkek"* ve *"uygun kadın"* olarak tanımlamalar önce toplumda zihinlerde olmakta sonrasında özgül kodlama ve düzenlemelerle geliştirilmektedir. Hitler'in kızlar ve erkekler için değişik sloganlar hazırlaması ve bunu gençlik hareketinde kullanması buna örnek gösterilebilir. *"İnançlı ol; saf ol; Alman ol"* söylemi kızlar için; *"İnançlı yaşa; cesurca dövüş; gülerek öl"* söylemi erkekler için yaratılmıştır. Kızlara aktif bir rol biçmeyip sadece milletin beden olmuş hali olarak bakarken erkeklere millet için yaşaması gereken ve hatta ölmesi gereken bir rol biçilmiştir (Yuval - Davis 2003:132). Nazizm ideolojisinin belirlediği tanımlara göre, kadınlar aile ve ev işleri ile ön planda olmalıydı. Diğer tarafta erkek için ise, ailesinin ve evin geçim kaynağı olarak sanayi ve tarımdaki ağır işlerde çalışmak gibi görev tanımları yapılmaktaydı. Bu bağlamda, ülke bazında bir örnekleme gibi görülse de çok eski zamanlardan ve gelişmemiş bir ülkeden bahsedilmemesi, Avrupa'nın ve hatta dünyanın sanayi, eğitim, sağlık gibi alanlarında önde gelen bir ülkede bu tarz toplumsal cinsiyet ayrımlarının belirgin olması, aslında cinsiyet kavramının üzerinde daha uzun süre konuşulacak bir alan olduğu hakkında ipucu vermektedir.

Enloe sadece toplumsal cinsiyeti değil, milliyetçiliği de daha iyi anlamamıza katkı sağlaması açısından milliyetçi hareketlerin militarizasyonu sürecinin incelenmesini savunmaktadır. Enloe'e göre milliyetçi hareketler erkeklerin deneyimlerine dayanan

kadınların rol almadığı süreçlerdir. Enloe “Milliyetçilik tipik olarak erkekleştirilmiş hafızadan ve erkekleştirilmiş umutlardan doğmuştur” der (1995:44). Bu görüşlerden yola çıkarak milliyetçiliğin bir erkek zihniyeti olarak ortaya çıktığı açıktır. Özellikle Feminist akımından sonra bütün dünya kadınlarının birleştiği bir nokta varsa o da kadının bir vatanının olmaması fikri ve bütün dünyanın kadınların olduğu anlayışıdır. Bu algıdan yola çıkarak kadınlar dünya savaşlarını çıkaran erkeklerin sadece verilen savaş kararlarına boyun eğenler olarak nitelendirilirler (Arslan, 2013:27). Savaşı büyük ölçüde milliyetçilik ve militarizmin bir sonucu olarak gören feminizm, güç ve savaşın toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerindeki rolünü (Griffiths ve O’Callaghan, 2002:107) incelerken, savaşın, cinsiyet ayrımını derinleştirdiğini belirtir. Savaş, erkeğin otoritesini artırırken kadını mağdur haline getirmektedir.

Milliyetçi söylemde kadın, maternal yüceliğin aktüel faillik öznesidir. Kadın, sağlıklı ve dinç nesillerin yaratıcısı ve ailenin sorumluluk sahibi taşıyıcısını ifade eder (Mohanty, 1991). Yuval-Davis’in milletleri kültürel, biyolojik ve sembolik olarak yeniden üreten kadınlar olduğuna ilişkin iddiası vardır. Milliyetçi projelerde kadınlar kendilerine biçilen roller ile farklı yollarla bu projelere dâhil olmaktadır (Metin, 2013:5). Kadınların ulusalci kurguların içerisinde cinsiyetçi bir biçimde yer almasında simgeler merkezi bir yer tutmaktadır (Kasımoğlu, 2015:263). Ulusal ya da etnik ideoloji ve pratiklerde kadınlara yüklenen sembolik rolleri Yuval-Davis, şu şekilde kategorize eder:

- Etnik grupların biyolojik yeniden üreticileri olarak,
- Etnik toplulukların ideolojik olarak yeniden üretiminde rol alarak ve kültürün gelecek nesillere yeniden aktarıcısı olarak,
- Yeniden üretiminde kullanılan düşünsel ifadelerin temelinde yer alan semboller olarak,
- Daha sonrasında milli ekonomik ve politik mücadelelere katılımcı olarak (Yuval-Davis, 2003).

Bir milletin kurgulanması için Hobsbawm’ın da öne sürdüğü üzere, topluluğa ilişkin bilinen geleneklerin ve fark yaratan niteliklerin bulunması ve daimi olarak yeniden oluşturulması önemlidir (Yuval-Davis, 2007:96). Kadınlar, kültürel gelenekler için milliyetçi bakışta, kuşaklar arası aktarıcısı olarak simgeleştirilmiştir. Maalesef ki bu simgeleştirme durumu, kadınlar üzerinde kurulan baskıyı da yasallaştırıcı bir fonksiyon olarak göstermektedir (Kasımoğlu, 2015:267).

Bir temsil yükü ile karşı karşıya kalan kadın, kültürel alanda bir milletin ayırt edici özelliklerinin en büyük simgesidir. Diğer taraftan bu temsil yükü, aynı zamanda topluluğun namusunun taşıyıcısı olarak kadınların düşünülmesini de yanında getirir. Kadının öznelliğine milliyetçi söylemin müdahale edişinin meşruluk zemini buradan gelmektedir. Bir kadın hem davranış biçimiyle hem de kıyafeti ile milletini temsil etmekte ve diğerlerinden ayırtmaktadır. “Uygun” giysiler giymiş ve “uygun” davranışlar sergileyen kadınlar topluluğun sınırlarını gösteren çizgiyi nesnelleştirmektedir (Yuval-Davis, 2007:96). Buna örnek olarak, Osmanlı’dan sonra Cumhuriyet döneminde ideal kadın vatandaş modern giyinen, milliyetçi kadındı.

Kadınlar için sadece milliyetçi kurgulardaki kadar sembolik roller biçmek ve onun üstünden sınırlı değerlendirmeler yapmak yanlış olacaktır. Zira milliyetçi mücadelelerin katılımcıları olarak da vatandaşlık görevlerini yerine getirmektedirler. Fakat, ordu ve savaş mantığının eril karakteri göz önünde bulundurulduğunda, birçok milliyetçi hikâyenin mücadeleye dâhil olan kadınları daha çok şartların duygusal yönünü manipüle etmek gayesiyle kullanıldığı gözlemlenmiştir (Kasımoğlu, 2015:268).

Nagel ise, milliyetçiliğin devletle ve kurumlarıyla bağlantılı olması sebebiyle siyasi olduğu görüşündedir. Buna örnek olarakta orduyu vermektedir. Erkeklerin hâkim olduğu bir alan olan orduda hegemonik erkeklik kültürünün ve ideolojisinin, hegemonik milliyetçilik kültürü ve ideolojiyle dirsek temasında bulunması ilginç bir durum değildir (Nagel, 2009:78).

Cynthia Enloe, milliyetçiliğin erkekleştirilmiş hafıza, erkekleştirilmiş aşağılama ve erkekleştirilmiş umuttan doğduğunu söyleyip, kadınların küçük, sembolik rollere indirgendiğinin altını çizer. Ona göre kadınlar ya ulusun korunup yüceltilecek ikonları ya da ele geçirilip aşağılanacak savaş ganimetleri olarak nesneleştirilirler. Gerçek rol sahipleri vatanlarını, özgürlüklerini, kadınlarını, namuslarını koruyan erkeklerdir (Nagel, 2009:68). Bu bakış açısına sahip toplumlar günümüzde de mevcuttur.

Sonuç olarak, kadınlar hem etnik topluluklarda hem de vatandaşı oldukları devletlerde anne olarak kodlanmaktadır. Milli projelerde milliyetçi nüfus politikalarının işleyişinde de kadın saf kanın devamı için bir sembol niteliğindedir. Dünyada ve ülkemizde milletin bekası için hükümetler çok çocuk sahibi olunması konusunda çeşitli teşviklerde bulunmaktadır. Diğer taraftan, üçüncü dünya ülkelerinde kontrolsüz nüfus artışı olmaması için de doğum kontrolüne dair yapılan önemler, verilen teşvikler bulunmaktadır. Kadının anne olmasının yanında milli mücadeleye katılması, kültürel ve sembolik olarak bulunduğu millete katkıda bulunması günümüzde daha çok yaşanan bir durumdur. Kadınlar etnik toplulukların yeniden üretiminde, kültürün gelecek nesillere aktarımında sembolik olmaktan çıkıp aktif roller almaktadırlar.

Sonuç

Millet sevgisini en üstün siyasi erdem olarak niteleyen milliyetçiliğe göre millet; anavatan olarak kabul edilen yerde ikamet eden, paylaşılan bir tarih ve anıları olan, farklı kültürlerle sahip insan topluluğu şeklinde tanımlanmaktadır.

Etnik topluluklar ise Smith'in belirttiği gibi paylaşılan tarihi anılar, kolektif özel bir ad, nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusu, ortak kültür ve bir soy miti ile özel bir yurtla bağ olarak tanımlanmaktadır.

Kimlik, öznellikte sürekli değişime tabi olan bir kavramdır. Etnik kimliğe ilişkin farklı birçok teori ve bakış açısı vardır. Belirli bir topluluğun üyelerinin kendilerini diğer topluluk üyelerinden farklılaştıran bir aidiyet duygusu olarak etnik kimlik tanımlanmaktadır.

Milletlerin oluşumundaki öznel öğeler, milliyetçiliğin ayırt edici özelliği, etkisi ve ethniesin varlıklarını sürdürmeleri etnik simgeçiliğin çalışma alanıdır. Millet ve

milliyetçiliklerin oluşturulması aşamasında kadın kimliğinin katkısı, üstlendiği rol ve ihmal edilme sebepleri pek çoktur. Örneğin kamusal alan ve özel alan ayrımı. Kadınlar siyasi olarak önemsiz olduğu düşünülen özel alanda kalırken, birçok düşünür milliyetçiliği kamusal siyaset alanının bir parçası olarak görüp, kadınları bu alandan dışlamıştır.

Ancak günümüzde kadının öznel alanın öznesi olma durumu değişime uğramıştır. Ayrıca, dünyada düşünsel, ekonomik ve sosyal alanlarda yaşanan farklılaşmalar sonucunda değişime uğramıştır. Her ne kadar milliyetçi söylemde, kadına yüklenen maternal vasıf, nesiller arası aktarımın hayatiliği ile ilgili olsa da kadının tek yeteneğinin çocuk dünyaya getirmek olmadığı, diğer birçok alanda da (siyaset, ekonomi, kültür ve ticaret gibi) yeteneklerini kanıtlaması sonrasında önemli bir simge haline almıştır.

Toplumlarda farklılıklara karşı, "öteki"lere karşı yaklaşımlar modernleşme ile aza indirilmeye çalışılmış, kadın ve erkek için eşit hak kavramı ön plana çıkmıştır. Ancak, modern toplumlarda aynı yasal hak ve ayrıcalıklara sahip olursa da hangi etnik topluluktan gelirse gelinsin kadın ve erkek için toplumda konum sahibi olma yolu eğitimden geçmektedir. Eğitim kişileri buldukları statüden yukarı doğru taşıyabilecek bir yapıdır. Milliyetçiliği sanayileşme üstünden açıklayan Gellner'ın "yüksek kültür" inşasını yaptığı yer devletin eğitim kurumlarıdır. Bu kurumlardan kadınların da erkekler kadar yararlanması milletin homojenleşmesini sağlamada önem arz etmektedir.

574

Günümüzde milletleri yeniden üretenlerin kadınlar olduğu teorisinin doğru olduğundan hareket edersek, milliyetçi projelerde kadınlar kendilerine biçilen roller ile farklı yollarla bu projelere dâhil olmaktadır. Sembolik rollerinin yanında, milliyetçi mücadelelerde katılımcı olarakta yer almaktadırlar. Örneğin ordularda ülke savunmasında aktif rol alan birçok kadın askerin varlığı kadının sembol olarak yer almasının değiştiğinin bir göstergesidir. Ayrıca birçok milliyetçi kadın yazar, vatani, ana kucağı metaforu üzerinden okuyucuya aktararak vatan, millet kavramlarını buna göre inşa etmektedirler.

Enloe'nin de dediği gibi "kadınlar, kazandıkları hakları ataerkil milliyetçi erkeklerle değil onlara rağmen elde etmiştir" (1995:205). Kadınların yaşadıkları topluma yabancılaşması, kendilerini erkeklerden ayrı görmesi, dışlanması, milliyetçiliğin içinde bir rol sahibi olamaması uzun vade de bakıldığında toplumlar için sıkıntılı bir durumdur. Milletin bir parçası olarak kadın sadece özel alanda tutulmayı sürdürüp, bir biyolojik simge olarak değerlendirilmeye devam edilirse, kültürün aktarımı noktasında istenen/beklenen zenginlikten uzak sığ nesillerin yetişmesi kaçınılmazdır.

Sonuç olarak, kadınlar ülke yöneticileri, parti yöneticileri, milletvekili olup aktif siyasette katılmanın yanında, üst düzey asker olup F16'lar uçurabilmekte, ordu yönetiminde yer alabilmektedir. "Yüksek kültür" inşasının yapıldığı devletin eğitim kurumlarında, üniversitelerde birçok rektör, dekan, profesör, öğretim görevlisi kadındır. Üstelik bu kadınlar farklı etnik topluluklardan da gelebilmektedir. Günümüzde "... Çocukta yaparım, kariyerde ..." diyen, üst düzey yönetici dahi olabilmiş birçok kadın çalışan vardır. Kamusal alanda

cinsiyetsiz bir şekilde bulunan kadın hem ulusun sembolü olmuş hem de milliyetçi bakış açısına sahip iyi bir anne ve eş olarak ülkesine makbul vatandaş olarak hizmet etmektedir.

Kaynakça

- Aksakal, E. (2015). Modernist Milliyetçi Kuramlar Işığında Türk Milliyetçiliğine Bakış. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Altınay, A. (2009). *Vatan Millet Kadınlar*, İletişim Yayıncılık. İstanbul.
- Anderson, B. (2009). *Hayali Cemaatler – Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Metis Yayınları. İstanbul.
- Arslan, E. (2012). *Etnik Farklılık, Kendini Anlamlandırma ve Göç: Denizli'ye Doğudan Göç Eden Kadın İle Batıdan Göç Eden Kadının Kimlik ve Cinsiyet Deneyimleri*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Denizli.
- Altınay, A. (2009). *Vatan Millet Kadınlar*, İletişim Yayıncılık. İstanbul.
- Balibar (2007). Irkçılık ve Milliyetçilik. Balibar, E. & Wallerstein, I. (ed). *Irk Ulus Sınıf; Belirsiz Kimlikler*. Metis Yayınları. İstanbul.
- Balibar (2007). Ulus Biçim: Tarih ve İdeoloji. Balibar, E & Wallerstein I. (ed). *Irk Ulus Sınıf; Belirsiz*. Metis Yayınları. İstanbul.
- Bauman, G. (1999). *Çok kültürlülük Bilmecesi: Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek*. Dost Yayınevi. Ankara.
- Bilgin, N. (1994). *Kimlik Sorunu*. Ege Yayınları. İzmir.
- Bilgin, N. (1995). *Kollektif Kimlik*. Sistem Yayıncılık. İstanbul.
- Calhoun, C. (2009). *Milliyetçilik*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- Connolly, W. E. (1991). *Kimlik ve Farklılık*. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Durakbaşı, A. (2000). *Halide Edip: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Ekşi, Z. (2012). *Etnik Kimlik İnşası ve Dönüşümü Sancaktepe'de Yapılan Niteliksel Bir Araştırma*, 2010-1. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Enloe, C. (1995). "Feminizm, Milliyetçilik ve Militarizm". (der.) A.G. Altınay. *Vatan, Millet, Kadınlar İçinde*, İletişim Yayınları. (189- 213). İstanbul.
- Eriksen, T.H. (2004). *Etnisite ve Milliyetçilik*. Avesta Yayıncılık. İstanbul.
- Göka, E. (2006). *İnsan Kısım Kısım: Toplumlar, Zihniyetler Kimlikler*. Aşına Kitapları. Ankara.
- Griffiths, M. ve O'Callaghan, T. (2002). *International Relations: The Key Concepts*. Routledge. London and New York.
- Hall, S. (1998). *Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler* (çev. G. Seçkin ve Ü. Hüsrev) (der. A.D. King). Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi, Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara.
- Hobsbawm E. (2010). *Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*, Çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Kasımoğlu, A. (2015). Milliyetçiliğe Dair Çözümlemelerde Toplumsal Cinsiyet Olgusu. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:5 Sayı:10, Yalova.
- Keser, İ. (2008). *Kent Cemaat Etnisite*, Ütopya Yayınları. Ankara.
- Keser, İ. (2011). *Göç ve Zor-Diyarbakır Örneğinde Göç ve Zorunlu Göç*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara.

- Metin, T. (2013). *Etnik ve Dini Kimliklerin Kadınların Siyasete Katılma Biçimi Üzerindeki Etkisi: Hakkâri Kadınlara Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Bolu.
- Mohanty, C. T. (1991), Introduction: Cartographies of Struggle: Third World Women and the Politics of Feminism. Mohanty, Chandra T. vd. (eds), *Third World Women and the Politics of Feminism* (Bloomington: Indiana University Press),(1-48).
- Nagel, J. (2009) *Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik*, (A. G. Altınay, Der.) İletişim Yayınları. İstanbul.
- Oran, B. (1993). *Milliyetçilik Nedir, Ne Değildir, Nasıl İncelenir?*. Birikim. İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2007). *Batılılaşma Yolunda*. Merkez. İstanbul.
- Os, N. ve Van A.N.M. (2001). Osmanlı Müslümanlarında Feminizm. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*. (Ed.) Tanıl Bora, Mehmet Gültekingil. İletişim, (335-347). İstanbul.
- Sağır, M. & Akıllı, S. (2004). Etnisite Kuramları ve Eleştirisi, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Mayıs 2004 Cilt: 28 No:1.
- Smith, A. D. (1999), Milliyetçilik ve Kültürel Kimlik, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 50, Mart Nisan 1999.
- Smith, A. D. (2002). *“Küreselleşme Çağında Milliyetçilik”*, İstanbul: Everest Yayınları.
- Smith, A. D. (2013). *“Milliyetçilik Kuramı İdeoloji Tarih”*, Atıf Yayınları. Ankara.
- Smith, A. (2009). *“Milli Kimlik”*. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Özkırmı, U. (2009). *“Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış”*. Doğu Batı Yayınları. Ankara.
- Yuval-Davis, N. (2003). *“Cinsiyet ve Millet”*. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Wilford, R. ve Miller, R.L. (2005). *“Women, Ethnicity and Nationalism- The politics of transition”*. Routledge. Londra ve Newyork.
- Woolf, V. (1993) [1938] *“A Room of Her Own and Three Guineas”*, M. Barrett (ed.), London: Penguin.

